

Sovjet - FN - NATO - Norge

Taler

Christian A. R. Christensen

Dato

3 november 1960

Omstendigheter

Foredrag i Oslo Handelsstands Forening

- 1 Når vi skal danne oss et bilde av øyeblikkets internasjonale situasjon og vår egen plassering i dette bilde, er det grunn til først å oppholde seg litt ved noe meget interessant som er hendt innenfor østblokken, noe tidligere helt uhørt: en dyptgående splittelse mellom kommunismens to viktigste maktsentra, Moskva
5 og Peking, lære-stridigheter av en slik art at de synes å kunne true med å føre til et virkelig skisma, om ikke akkurat i overskuelig fremtid.

- Når jeg her bruker uttrykk av kirkepolitisk art, som lærestrid og skisma, er det ikke tilfeldig. De teoretiske debatter i den kommunistiske verden har alltid et
10 slags teologisk tilsnitt. Det er dypsindige og - for den uinnviede ofte meget dunkle fortolkninger av bevegelsens hellige skrifter, av loven og profetene, dvs. av Marx og hans disipler Lenin og Stalin, utformet i et språk som undertiden blir så spissfindig at diskusjonen bare kan sammenlignes med middelalderens skolastikk.

- 15 Nu må man naturligvis ikke av dette la seg forlede til å tro at det på noen måte er avgjørende for de kommunistiske ledere om det logisk og teoretisk kan påvises at en politikk er i samsvar med Marx' ti bud eller Lenins politiske ny-testamente. Disse ledere er ikke teologer eller filosofer. De er realpolitikere, maktpolitikere.
20 Men i sin kamp, innad som utad, bruker de den "rene lære" og kravet om rettroenhet som våpen. Når de vil fordømme en politikk eller en politiker, får det gjerne den form, at politikken eller mannen representerer en avvikelse fra den rette lære - selv om den egentlige grunn til forkastelsen er en helt annen, for eksempel at vedkommende politiske linje ikke lenger er praktisk brukbar på
25 grunn av øyeblikkets økonomiske eller militærpolitiske kjensgjerninger.

Dette underlige rituale er imidlertid ikke bare en kuriositet. Det forteller noe

meget vesentlig om hele den politiske atmosfære i kommunismens verden, en
30 atmosfære av absolutisme, av ensretting, av intoleranse, av diktatur. All makt må
være samlet i en topp, denne topp må være ufeilbarlig i alle lærespørsmål, som
romerkirkens pave er det, og alle troende må lydig bøye seg for autoriteten. Den
som viser kjeterske tendenser, blir et offer for inkvisisjonen, blir forfulgt med
bål og brann. Den kommunistiske kirkes - unnskyld: partis - enhet har vært så
35 absolutt at man har måttet finne et nytt uttrykk for å beskrive den: Partiet er
monolittisk. Det skal stå der som en søyle, hugget av en stein uten en sprekke,
uten en fuge, uten en brist. Det er dets styrke - det er dets svakhet.

Denne lære gjelder ikke bare det russiske parti, den gjelder og
40 verdenskommunismen. Kommunist-partiene i alle land har alltid vært strengt
innordnet under Moskva, som har krevd blind lydighet. Dissenterne og kjeterske
sektar har vært nådeløst forfulgt, med fengsel, deportasjon eller dødsstraff så
langt Moskvas makt rakk, ikke bare i Russland, men også i vasallstatene - med
fordømmelse, bannlysning eksklusjoner der hvor Moskva ikke kunne nå frem
45 med maktmidler. Vi kjenner kravene og konfliktene fra vår egen historie, da
Arbeiderpart i begynnelsen av 20-årene var tilsluttet Komintern, som krevde
underkastelse under "Moskva-tesene". Det var på dette spørsmål bruddet kom i
1923. Fra senere tider kan det være nok å minne om Stalins nådeløse forfølgelse i
efterkrigstiden av de former for vantro og vranglære som man har kalt titoisme,
50 nasjonal-kommunisme, revisjonisme - disse strømninger utløste en bølge av
terror, med massearrestasjoner og massehenrettelser over hele Øst-Europa.

Man kan på denne bakgrunn tenke seg hvor revolusjonerende det må virke når
det nå i den hellige, alminnelige kommunistiske kirke plutselig er oppstått to
55 paver, og den ene ikke vil anerkjenne den annens ufeilbarlighet - og ikke lar seg
mane i jorden. Med det kommunistiske China er en helt ny faktor kommet inn i
den kommunistiske verden. Det er ikke noen maktesløs vasallstat, ikke noen
skjelvende og krypende partiavdeling - det er verdens folkerikeste stat, med over
600 millioner innbyggere, tre ganger Sovjets eget folketall, en stat på 9 millioner
60 km², nesten så stort som hele Europa, med enorme naturrikdommer. Riktignok
er China ennå et temmelig underutviklet land, teknisk og økonomisk sett, men
industrien er i rask fremvekst, og russerne kan ikke ha glemt at deres eget land
gjennomgikk en gigant industrialiserings-prosess i løpet av en menneskealder, en
prosess som førte det fra treplogens til atom-reaktorens stadium og gjorde
65 landet til verdens nest største industrimakt, med en produksjon som bare står
tilbake for USA's; de kan i Moskva heller ikke være blinde for at kinesiske ledere

er villige til å gjennomføre denne prosess med enda større hensynsløshet, med enda større ofre enn selv Stalins politistat var i stand til.

70

En slik stat lar seg ganske enkelt ikke feie til side. De kinesiske ledere, menn som Mao og Chou, kan ikke bringes til underkastelse eller taushet slik som i sin tid Gomulka, Slansky, Rajk og andre - for ikke å snakke om Furubotn. Mao og Chou står på sitt, og selv om debatten er tåkelagt ved hjelp av russernes selsomme politiske liturgi og kinesernes umåtelig høflige blomsterspråk og omskrivninger, og selv om man i det siste har forsøkt å dekke over uenigheten, er det ganske klart at det er oppstått meget sterke indre spenninger i den kommunistiske monolitt. Det er en situasjon som ikke bare forteller om stridende politiske oppfatninger, men som også gjenspeiler en maktkamp og en dyptgående konflikt mellom to samfunn på forskjellige utviklingstrinn. Og det er et spørsmål om ikke meget av det feberaktige og forvirrende, det ofte tilsynelatende usammenhengende og selvmotsigende i dagens internasjonale situasjon i sin alminnelighet, i den russiske politikk i særdeleshet, har sin rot nettopp i disse spenninger, i denne halvt skjulte, men derfor ikke mindre alvorlige maktkamp.

85

Det ville føre alt for langt her å analysere stridens hele innhold, alle de former den tar. Det den topper seg i, og det som har interesse for vår analyse, er meningsforskjellen om hva som er kalt "krigens uunngåelighet". Den østlige kirke, Peking, holder seg - tilsynelatende paradoksalt nok - til den ortodokse bokstavfortolkning av Lenins ord om at krigen er uunngåelig, hvis kommunismen skal seire i verden. Og tror man først det, er det logisk nok at man er for en aggressiv, uforsonlig politisk linje, innad som utad. Den gangbare russiske tese i øyeblikket, om muligheten av fredelig sameksistens mellom kommunisme og kapitalisme, må da fortone seg som ikke bare nonsens, men som en farlig, illusjonsskapende og oppløsende vranglære.

95

Krustsjov og de av hans folk som for tiden har makten i Sovjetsamveldet, hevder på sin side at tiden har løpt fra Lenins tese; læren om krigens uunngåelighet kan ikke lenger ha full og ubetinget gyldighet. I de 40-50 år som er gått siden den ble utformet, er verden forvandlet: 1) kommunismen og i det hele tatt den sosialistiske arbeiderbevegelse er en langt, langt sterkere maktfaktor enn den var på Lenins tid, slik at kapitalistene ikke våger å sette i gang sin imperialistiske "røverkrig", slik at kommunismen kan seire uten krig, i kraft av sin økonomiske tyngde og politiske makt, 2) de kjernefysiske våpen gjør en storkrig i dag til en

100

105

meningsløshet; her er kommet inn en prinsipielt ny og fryktelig militærteknisk faktor, som vil gjøre en eventuell tredje verdenskrig til et menneskehetens kollektive selvmord.

110

Selvsagt ligger det atskillig annet og mer i denne strid enn logiske resonnementer og politisk-teologiske fortolkningskunster. Ett av kjernepunktene er at China befinner seg i en helt annen utviklings-fase enn Sovjet; det er i den stalinistiske fase, den grunnleggende industrialiserings fase, det har omtrent samme struktur
115 som det sovjetrussiske samfunn hadde i 1920-30-årene, og hyller derfor - forståelig nok - stalinistiske teorier. Der kreves enorme kraftanstrengelser, hensynsløse ofre, derfor har man behov for et ytre trykk, en ytre trussel, en fare som kan stimulere offerviljen og virke til å stramme disiplinen. Det er innlysende at kineserne derfor har bruk for en helt annen hær enn russerne, som
120 er nådd meget lenger industrielt, som har nådd en langt høyere grad av sosial modning, som tilmed har begynt å få en levestandard, noe annet enn sine lenker å miste.

Det er også en annen faktor det er grunn til å nevne: det forskjellige syn på selve
125 atomkrigen. Russerne er realistiske nok til å innse dens altødeleggende virkninger. Kineserne tror likesom ikke riktig på A- og H-bombene, iallfall mener de at China kan overleve dem. Med rystende kynisme hevder de at selv om 2/3 av Chinas befolkning blir utslettet i en kjernefysisk krig, vil det fremdeles være 200 millioner kinesere igjen - og China vil være verdens
130 mektigste stat.

Nå må ingen av dette la seg forlede til å tro at det er noen dyptgående meningsforskjell mellom Sovjet og China i spørsmålet om sluttmålet: å utbre kommunismen til hele verden. Det er veien dit, det er midlene striden står om.
135 Kineserne mener man må gjennom krigen, og da spiller det mindre rolle om den kommer noe før eller noe senere. Russerne mener verdenskommunismen kan seire ad "fredelig" vei, dvs. uten militære maktmidler, men gjennom økonomisk konkurranse, politisk press, propaganda, osv. Heller ikke for dem betyr sameksistensen fred; det betyr kamp med ikke-militære våpen, en nådeløs kamp
140 to the bitter end. At man i og for seg ikke har skrupler ved bruk av maktmidler, viser bl.a. eksemplet Ungarn. "Begrensede kriger" kan også komme på tale, som i Korea, som i Indochina.

Det er atomkrigen man viker tilbake for, og vel å merke sikkert bare så lenge det

her eksisterer en tilnærmet likevekt, den meget omtalte terror-balanse, så lenge gjengjeldelsen truer og ingen av partene kan seire. Skulle Vesten kaste sine kjernefysiske våpen fra seg, kan ingen være i tvil om at østblokken ville bruke sine, - dvs. det ville overhodet ikke være nødvendig å bruke dem; trusselen alene, 150 i ultimatus form, ville være nok til å fremtvinge fullstendig underkastelse. I det lys må man se den - dels velmente, dels ikke særlig velmente - propaganda fra visse hold i vest om ensidig kjernefysisk nedrustning. Det betyr kapitulasjon, ingenting annet.

155 Når Krustsjov, i sin tid tøværs-meteorologen par excellence, har opptrådt så fullstendig rabiatt i det siste og gjort sitt beste for å forpøble hele det mellomfolkelige samkvem, fra Paris-"møtet" i mai og til FN-forsamlingen nå i høst, henger det utvilsomt, iallfall delvis, sammen med et behov for å vise både kineserne og motstanderne i Kreml, at han tross læren om sameksistens kan 160 være tøff og aggressiv. Han må verge seg mot kritikk av uheldige følger av sin såkalte avspenningspolitikk, han må f.eks. ikke kunne mistenkes for eftergivenhet i Berlinspørsmålet, og han må utnytte U 2-affæren for alt hva den er verd, og mer til.

165 Noen ord om U 2-episoden, som har spilt en så uforholdsmessig stor rolle gjennom de siste månedene: Den var på ingen måte noen overraskelse, som med ett slag ødela tilliten i øst og forverret det internasjonale klima. Etter hva Krustsjov selv har sagt, hadde russerne gjennom fire år vært klar over disse flyvningene, men hadde bare ikke villet være ved det: det var for forsmadelig at 170 de ikke kunne bringe disse amerikanske fly ned. Krustsjov har tilmed fortalt at da avspenningen mellom USA og Sovjet nådde sitt høydepunkt, under Camp David-samtalene med Eisenhower, hadde den russiske statsminister det ytterst på tungen å henstille til presidenten å holde opp med denne trafikken - men han nennet det likesom ikke, det kunne bringe inn en skurrende tone i idyllen.

175 Da nedskytingen hadde funnet sted - hvordan den så foregikk - kunne man ikke lenger opprettholde den gamle taktikk. Det er lett å forestille seg hvordan episoden kunne brukes av Krustsjovs motstandere til å kompromittere hans avspennings-taktikk: her var takken, den amerikanske takk - kunne man i det 180 hele tatt forhandle med en stat som på denne måten krenket og truet Sovjetsamveldet? Resultatet var at Krustsjov slo helt om, og prøvde å utnytte episoden til en enestående propaganda-offensiv mot USA.

185 Han hadde på mange måter en ganske god taktisk posisjon her, og
propagandaen gjorde inntrykk på mange hold. Men som så ofte før overspilte
russerne sine kort - ut fra psykologiske feilvurderinger. Det som hadde vært en
taktisk blunder fra amerikanernes side i den foreliggende situasjon, ble forsøkt
gjort til et bevis for amerikansk vilje til aggresjon, ja til amerikansk aggresjon, og
190 det ble fordømt som et enestående umoralsk foretagende - av den stat som har
verdens mest omfattende spionasjeorganisasjon. Det slo tilbake, som alle
groteske overdrivelser må gjøre.

Det var tydelig at denne episoden skulle være et av de store numre under de
195 propagandistiske felttog Krustsjov planla for hastens FN-forsamling, danne
bakgrunn for på den ene siden hva man kunne kalle en moralsk nedrustnings-
offensiv, på den annen side en enorm demonstrasjon av kommunistisk makt,
med sikte ikke minst på å gjøre inntrykk på de nøytralistiske stater, bl.a. de
mange nye afrikanske nasjoner. Omgitt av sine lydige vasaller fra de
200 Østeuropeiske land, i glansen av nye rakett-triumfer, dydig forarget over
amerikanske "krigshissere", skulle Krustsjov dupere og dominere
utviklingslandene, de tidligere kolonifolk - alt sammen på bakgrunn av den
motgang som nylig hadde rammet amerikanerne, med f.eks. den truende
utvikling på Castros Cuba og med den fiasko Eisenhowers planlagte Tokio-
205 besøk var butt.

Vi kan nå konstatere at - iallfall i denne omgang - slo offensiven feil. Av to
grunner: 1) Sovjets Kongopolitikk hadde ikke bare mislykkes, men hadde
avslørt den mest kyniske maktpolitikk, den mest hensynsløse imperialisme, 2)
210 den trommeild av propaganda russerne, for å kamuflere sine egne forehavender,
rettet mot de vestlige stormakter og - ikke minst mot FN og
verdensorganisasjonens generalsekretær, falt fullstendig sammen på grunn av sin
egen urimelighet, sin egen absurditet. Det viste seg at de unge stater, den afro-
asiatiske blokk, de tidligere undertrykte land, sluttet opp om FN og stemte
215 sammen med de tidligere kolonimakter, sine tradisjonelle fiender, mot de
russiske forslag om å omdanne FN på en slik mate at organisasjonen ville bli
fullstendig lammet om den forsøkte å føre en politikk som ikke i ett og alt passet
Sovjet - slik som tilfelle hadde vært i Kongo.

220 De nye stater, de alliansefrie stater, har på grunn av sitt tradisjonelle
motsetningsforhold til de gamle kolonimakter hatt en tendens til å helle mot
Sovjet, men de opptrådte forbausende sindig og klokt, både i Kongo-spørsmålet

225 og i spørsmålet om omorganiseringen av FN og dets sekretariat. Noe av det mest interessante og betydningsfulle som er hendt i høst er disse lands oppslutning om verdensorganisasjonen; det er i den de - for så vidt logisk nok - ser sitt vern, sitt ankerfeste i en urolig og farlig verden.

230 Derfor skal man likevel ikke undervurdere virkningene på lengre sikt av den russiske offensiv mot FN som institusjon og mot generalsekretær Hammarskjölds person. Det er riktignok vanskelig å forestille seg at Sovjet kan få gjennomført forslaget om tre generalsekretærer, hvorav en russer med vetorett, men det er neppe noen tvil om at russerne ved en konsekvent sabotasje- og boikott-politikk mot Hammarskjöld i det lange løp kan gjøre stillingen
235 temmelig uholdbar for ham, slik som tidligere for Trygve Lie, da han ikke ville være noe lydige redskap. Det er også i dag umulig å forutsi hvor langt russerne kan komme hvis de - når Hammarskjölds mandat utløper - blokkerer utnevnelsen av en etterfølger.

240 Hva man imidlertid skal holde fast ved - og som i det lange løp kan bli ganske betydningsfullt - er at russerne både i Kongo-affæren og under sitt forsøk i høst på å torpedere FN som en noenlunde effektivt arbeidende organisasjon - har ytterligere klargjort hva det er de mener med nøytralitet og objektivitet. De mener ganske enkelt lydighet mot Moskva. Følger den nøytrale institusjon eller
245 det nøytrale land en kurs som mishager Sovjet, setter straks presset og truslene inn. Vi har sett det før, f.eks. i Finland, hvor Moskva vil ha veto-rett overfor regjeringsdannelser som ikke faller i russisk smak, vi har det i Østerrike, som man har forsøkt å gjøre ansvarlig for hva dets naboland Italia foretar seg i forsvarspolitikken, og vi har - enda tydeligere enn før - sett det i de siste
250 månedene når det gjelder Kongo og når det gjelder FN.

Det er grunn til å holde seg det i minnet når vi f.eks. i Norge får det råd å oppgi alliansepolitikken og vende tilbake til nøytraliteten, idet Finland settes opp som et etterfølgelsesverdig eksempel.

255

Norge har i det hele tatt vært ganske sterkt i forgrunnen i den senere tid, og det er ikke noen behagelig posisjon når Moskva utfolder utenrikspolitisk aktivitet.

260 Når vi skal vurdere den nervekrig som er satt inn mot landet, med trusler av til dels groveste art, er det viktig å holde seg for øyet at dette ikke er noe nytt, bortsett fra at skremslene denne gang har vært særlig ondartede. Det har i mange

år, helt siden A-pakten ble til, vært et erklært mål for russisk utenrikspolitikk å sprengte Norge (og Danmark) ut fra NATO, dels ved hjelp av lokketoner, dels -
265 og særlig - ved å true oss: Når offensiven i det siste har vært ekstra intens, har det både generelle og mer spesielle årsaker.

For det første er hele den russiske utenrikspolitikk for tiden inne i en fase hvor det gjøres iherdige forsøk på å myke opp den annen part. Det har neppe så
270 meget å gjøre med fly-episodene og det som henger sammen med dem, som med den erkjennelse russerne tydeligvis var kommet frem til før U 2-affæren, og som var den egentlige årsak til at de torpederte toppmøtet før det var kommet i stand: at vekstmaktene stod fast i Berlin-spørsmålet og andre sentrale problemer ikke var villige til å gjøre ensidige innrømmelser. Forhandlingslinjen ble derfor
275 inntil videre oppgitt, og en stor omgående manøver innledet, med sikte på å bedre de russiske posisjoner, å splitte og trette ut motparten i håp om senere å kunne presse fram eftergivenhet.

Til dette kom at Norge - i likhet med Tyrkia og Pakistan - befant seg midt i skuddlinjen etter U 2-affæren; det var bakgrunnen for de spesielle atomrakett-trusler mot oss. På dem har utenriksministeren nylig på Regjeringens vegne gitt
280 det eneste verdige - og realistiske - svar. Vi kan ikke la oss skremme, ikke la vår politikk bestemmes av press utenfra. Da er vi inne på glidebanen, da vet vi ikke hvor vi ender. Ganske særlig er dette livsfarlig overfor en motpart som Sovjet; vi
285 har stadig sett eksempler på at denne stat oppfatter imøtekommenhet som eftergivenhet, og mener den å kunne konstatere eftergivenhet, betyr det bare at presset øker ytterligere. Det klart russiskvennlige og overordentlig imøtekommende Tsjekkoslovakias skjebne er illustrerende nok. Derfor er det også så beklagelig at truslene undertiden ikke bare vinner gjenklang blant
290 norske, men gjentas og utdypes fra slikt hold.

Jeg tenker ikke her på kommunistene. De er - under normale forhold, så lenge det er tale om debatt - ganske hjelpeløse og maktesløse. Vi vet at de bare taler som et ekko av Moskva. Jeg tenker på folk som ikke er kommunister, som
295 kanskje endog er anti-kommunister, som til dels tilmed er pro-NATO - men som ved enhver leilighet gjør hva de kan for å undergrave alliansen, vår politiske og militære motstandskraft, hele grunnlaget for Norges politikk som suveren stat.

300 Det er en broket skare. Noen: er ganske enkelt bare vettskremte, de har fått

atom-sjokk, de befinner seg i en altutslettende stemning av panikk, og lar seg blåse overende av den første den beste som sier bø! til dem. Andre kan være krypto-kommunister eller hva en kunne kalle ubevisste kommunister, 305 mennesker som henger igjen i en gammel ungdomsdrøm om arbeiderstaten Sovjet, tusenårsriket som skulle følge etter revolusjonen i 1917, folk som derfor aldri kan bekvemme seg til å ta klart standpunkt mot sovjetpolitikken, uansett hvor grundig den blir avslørt. En del intellektuelle hører til den gruppen, og det er ganske underlig at mens de intellektuelle praktisk talt alle som en sluttet opp 310 om kampen mot nazismen, aldri kunne tenke seg noe kompromiss der, og aldri lot seg tyrannisere av Hitlers trusler - så regnes det i visse kretser som noe ekstra fornemt, noe særlig utsøkt intellektuelt å gå på akkord med det like hensynsløse kommunistiske diktatur, unnskyldte det, tale vel om det og ta alt i beste mening. Enhver som hadde vist tilnærmelsesvis samme tendenser overfor nazismen, ville 315 uten videre av de samme kretser blitt stemplet som stripet.

Atter en annen gruppe er velmenende humanister, pasifister, motstandere av all bruk av makt, av vold overhodet. I den utstrekning de er konsekvente og ærlige, er det folk en må respektere. Det kan være moralsk meget høytstående 320 mennesker, men det er nokså vanskelig å finne logikken i at de vil fremme humanitetens og fredens sak ved å utlevere det høyt siviliserte Vest-Europa til kommunismen og la det bli base-område for tidens mest hensynsløse makt- og voldspolitikere. Atter andre er bare forvirrede og uvitende, ofre for hvilke som helst stemninger og illusjoner, for slagord og ønsketenkning uten rot i 325 virkelighetens verden.

Like broket som gruppen av talsmenn for anti-NATO-politikken er, like usammenhengende er den argumentasjon man møter fra dette hold når det gjelder kravene om en omlegning av Norges sikkerhetspolitikk. Dels begrunnes 330 den med en henvisning til at Sovjet er så sterkt og så farlig at vi må se til snarest mulig å komme ut av NATO og ikke tirre Moskva ved å skaffe oss noenlunde moderne og effektive våpen - dels er begrunnelsen den at Sovjet i virkeligheten er så harmløst og fredselskende at NATO ikke bare er unødvendig, men faktisk er årsak til hele den internasjonale spenning. Det er som man vil se ikke noen 335 særlig god sammenheng mellom de to synspunkter, men det hindrer ikke at begge teorier brukes for å fremme samme politikk, ja ikke engang at disse to former for argumentasjon brukes av samme personer. Riktignok da med noen ukers ellers måneders mellomrom, alt ettersom Moskvas politikk er inne i en særlig truende eller en særlig lokkende fase.

Et kjært tema for mange av disse mennesker er nøytraliteten. Det skal være løsningen for Norge, det skal bringe oss ut av faresonen. La oss ikke høre til noen av de store, slemme stormaktsblokkene - "den ene part kan være like god
345 som den andre" - men stå utenfor, heter det. Det kan lyde besnærende for mange trette mennesker, og man kan i sannhet bli trett av en kald krig som varer gjennom årtier. Dessuten har naturligvis nøytraliteten en viss appell som en mer enn 100-årig tradisjon i norsk utenrikspolitikk; den var for ikke lenge siden "en uskreven del av Norges forfatning". Enkelte har lett for å tenke som så: Bare vi
350 ikke tar parti, og ligger lavt i terrenget, så kommer vi nok helskinnet igjennom. Det er en av de farligste av alle illusjoner.

I virkeligheten er nøytraliteten fullstendig gjennomhullet i vårt århundre, og kan ikke gi vern for noen liten, militært svak stat. Dens skjebne bestemmes ikke
355 av noen vilje til og ønske om å holde seg utenfor en konflikt, men av stormaktenes strategiske og militærpolitiske interesser, av det lille lands beliggenhet, naturrikdommer, strategiske betydning osv.; hva som skal skje, bestemmes i stabene og kabinettene uten noe hensyn til landets egne ønsker og bestrebelser. Alt i den første verdenskrig var det på et hengende hår at vi ble
360 trukket inn, til tross for at vi selv ikke hadde noe høyere ønske i verden enn å bli holdt utenfor, og når vi kunne opprettholde nøytraliteten den gang, var det bare fordi den efter hvert fikk en meget betydelig slagside - vestover. I den annen verdenskrig gikk det meget fort galt. Vi vet nå at i begge parter staber begynte de i krigens første uker å arbeide med planer for utnyttelsen av Norges
365 territorium og Norges ressurser i krigføringen, mens den ene skinnsykt vokter på den annens trekk, engstelig for at han skulle komme den første i forkjøpet.

Det er neppe heller mange som kan være i tvil om at hvis en ny krig skulle bryte ut, vil det - uansett hvordan Norge selv stiller seg - straks utløses et kappløp om å
370 sette seg fast her. Landet er et for verdifullt område i ingenmannsland mellom supermaktene til at det kan bli liggende i fred, om ikke annet så fordi hver av partene for enhver pris vil hindre at den annen kommer ham i forkjøpet og setter seg fast her.

375 Så heter det at medlemskap i NATO blir for dyrt for oss, vi tvinges til å bruke flere penger til forsvaret enn vi har råd til. Når man vet at vi i de siste ti årene har mottatt bidrag fra våre allierte til Norges forsvar på til sammen mellom 5 og 6 milliarder kroner, og alle sakkyndige likevel fremdeles er enige om at vårt forsvar

380 er mangelfullt nok, ville det virkelig være interessant å se nøytralistenes regnestykke som skal vise at vi kunne klart oss bedre og billigere uten NATO.

Så heter det at vår politikk medfører risiko. Ja, selvsagt gjør den det! Men det gjør enhver politikk vi kan føre i den verden vi lever i. Det lar seg ganske enkelt
385 ikke føre noen risiko-fri politikk, dessverre. Hva det gjelder, er å finne frem til den minste risikos politikk, hverken mer eller mindre. Tsjekkoslovakia og de andre landene i Øst-Europa var ikke medlemmer av noen allianse, og da Sør-Korea ble overfalt, var det en utbredt oppfatning at amerikanerne hadde avskrevet landet militært, ikke ville forsvare det hvis det ble gjenstand for
390 angrep. I løpet av fire år, fra den annen verdenskrig sluttet og til A-pakten ble til, hadde Sovjetsamveldet direkte annektert nær 1/2 million km² med 23 millioner innbyggere, og gjennom kommunistiske kup i, Øst-Europa var ytterligere over 1 million km² med 92 millioner innbyggere lagt like effektivt inn under Moskvas velde. Sovjets makt hadde formelig est utover. Siden A-pakten ble til og
395 medlemsstatene gjennom sin solidaritetserklæring satte en stopper for denne artisjokk-metode (oppfunnet av Hitler) for landutvidelser ved å plukke én stat av gangen, er ikke én ny kvadratmeter jord og ikke én innbygger i Europa blitt trukket inn under sovjetstyre: Det forteller også litt om risiko-fordeling mellom forskjellige politiske linjer.

400 Enda et typisk trekk ved nøytralistenes agitasjon er deres freidige påstand om at de egentlig har folkeflertallet med seg. Nå har vi en gammel og velprøvet metode i dette land til å finne ut hva folkeflertallet mener: vi holder valg, med fire års mellomrom. Siden A-pakten ble til, er det holdt stortingsvalg tre ganger, og hva
405 forteller så resultatene? De partier som sterkest har sluttet opp om NATO, har gått frem, og det eneste parti som har gått klart mot NATO, kommunistene, er på det nærmeste utslettet; i Stortinget er det redusert fra 11 mann til 1.

En av nøytralistene har nylig prøvd å bortforklare denne ubehagelige
410 kjensgjerning, det er en ganske kjent yngre forfatter, og han skriver i en av landets mest utbredte aviser, bør altså forutsetningsvis tas alvorlig. Han skriver om "alle de tusener" (hvorfor ikke hundretusener, når det er tale om folkeflertallet?) som er uenige i Regjeringens linje og som "tror at denne linje før eller siden vil føre til helvete"; forfatteren legger til at han "tror de er i flertall som
415 ønsker at Norge skal melde seg ut av dette storpolitiske spill". Hva er da forklaringen på at disse iallfall ca. 900 000 velgere ikke kan gjøre seg gjeldende i et land med ytringsfrihet, alminnelig, like stemmerett, rettssikkerhet og frie,

hemmelige valg hvert fjerde år? Det er tydeligvis en gåte som plager vår forfatter
420 også, og han har ingen; bedre forklaring å by enn å sitere hva en meningsfelle har
sagt, at disse mennesker stemmer som før "til tross for at vi er uenige på visse
punkter". Uenige på visse punkter?! De mener landet driver en politikk som "vil
føre til helvete", dvs. til krig og kjernefysisk utslettelse, mot folkeflertallets ønske,
425 og så løfter de ikke en finger for å gjennomføre dette formentlige flertalls
oppfatning, ved å ta makten i partiene og i Stortinget, og gjennomføre sin
politikk!

Noen ord til slutt om spørsmålet taktiske atomvåpen i det norske forsvar. Det er
et meget betydningsfullt og meget komplisert problem, rettere et
430 problemkompleks; for her kommer inn vurderinger av høyst forskjellig art:
militære, politiske, tekniske, psykologiske. Jeg vil ikke foregi å ha noe svar på
rede hånd så mangelfullt som problemet ennå er utredet. Vi må vite langt mer
om dets forskjellige sider før vi tar standpunkt - og vi må være oppmerksomme
på at både det ene og det annet standpunkt kan få skjebnesvangre følger; enkelte
435 mener det er så enkelt at bare det å si ja til atomvåpen kan være farlig.

Hva jeg imidlertid reagerer mot, og reagerer sterkt imot, er forsøkene på å hindre
en mest mulig saklig, best mulig underbygd debatt om et så, livsviktig spørsmål.
Jeg tenker ikke da bare på den omstendighet at man på visse hold har tatt til
440 orde for at de militære sakkyndige skal knebles under disse drøftinger, at
offiserene bør få munnkurv. Selvsagt er dette et spørsmål som ikke kan avgjøres
av de militære, for det har viktige ikke-militære sider, og alt må ses og vurderes i
sammenheng. Men det er et besynderlig mistillitsvotum til den offentlige debatt
- en livsnerve i et demokratisk samfunn - å ville beskjære den vilkårlig på denne
445 måten. Det ville være som å formene helsedirektøren adgang til å ytre seg i en
debatt om trygdekasser og sykehus, som å diskutere veipolitikk, i en situasjon
hvor folk bare måtte gjette seg til hva ingeniørene i direktoratet mente om,
traséer og dekker.

450 Men motstanderne av norske atomvåpen innskrenker seg ikke til dette. De har
ikke bare på forhånd tatt sitt standpunkt til et vanskelig, ennå alt for lite
gjennomlyst problem, de vil ikke bare bringe til taushet militærteknisk
sakkyndige som er av en annen mening, men de forsøker å låse hele saken fast
ved å reise en storm av sterkt - og utelukkende - følelsesbetont propaganda, vel, å
455 merke ikke mot det spesielle forslag som foreligger, men mot atomvåpen og
atomkrig i sin alminnelighet. Det er en takknemlig oppgave! Det er vel tvilsomt

om det i det hele tatt fins noe menneske i dette land - eller i noe land - som ikke er "imot atomkrig". Man kunne nesten like gjerne spørre om noen ikke er "imot" 460 jordskjelv, vulkanutbrudd, flodbølger eller pest. Det er sikkert nok at disse katastrofer har like få tilhengere og talsmenn som den umålelige katastrofe en atomkrig ville være, og neppe kan noe menneske unngå umiddelbart å føle seg berørt av plakater hvor det står "Vi vil leve". eller "Det gjelder ditt barn".

465 Men den åpenbare logiske brist og tilsnikelse i denne skrekkpropaganda - en svindel hvis opphavsmenn neppe alle kan være i god tro - er at man later som om, spørsmålet atomkrig eller ikke atomkrig skal avgjøres av oss, ved en kongelig resolusjon, ved et flertallsvedtak i Stortinget. Karakteristisk er spørsmålsstillingen om man vil at landet skal bli noe mer effektivt forsvart hvis det, betyr fare for at 470 det blir forvandlet til en haug av atom-aske.

Dette forutsetter en fast tro på at hvis vi ikke tar i bruk atomvåpen, vil den angripende makt også ridderlig og hensynsfullt avstå fra å bruke så stygge kampmidler, - det ville jo ikke være fair, det ville jo rent ut sagt være urimelig å 475 kaste slike bomber på oss hvis vi ikke kunne svare med samme mynt!

Jeg vet ikke hvor man har fått disse ideer om et ridderlig og hensynsfullt krigførende Sovjet fra? Kanskje fra historien om det som hendte i Ungarn i 1956, siste gang russerne brukte våpenmakt, da de ganske rolig tok til fange den 480 ungarske øverstkommanderende som etter innbydelse var komme for å forhandle, og lot fire panserdivisjoner rykke inn i landet og knuse frihetskjemperne, uten smålig hensyn til det faktum at de hverken hadde tanks eller panservernskyts.

485 Nå kunne man lettere forstå tilbøyeligheten til å la de russiske reaksjoner bestemme norsk forsvarspolitik, hvis det hadde vært tale om å basere her i Norge atomraketter med en slik rekkevidde og sprengstyrke at de kunne ødelegge f. eks. Murmansk eller Leningrad. Det ville være naturlig om russerne da reagerte, og man kunne i så fall med god grunn vente at disse baser ville bli 490 høyt prioriterte mål i en mulig krig. Men så vidt jeg vet har ikke noe ansvarlig menneske tenkt på å basere langtrekkende atomraketter her. Hva det er tale om, er taktiske, utpreget defensive våpen, med sterkt begrenset rekkevidde, med sterkt begrenset sprengvirkning, plassert så langt fra grensen at de ikke kan genere noen som holder seg utenfor den. Hvorfor da bli så opphisset?

495

Det er f. eks. tale om atomladninger for luftvernraketter som ikke kan skade andre fly enn dem som befinner seg over norsk territorium, få kilometer fra batteriene. Det er, som foreslått av oberst Qvam, spørsmål om å plassere
500 forsvarsstillinger dypt inne i fjellgallerier ved viktige flyplasser, havner og andre punkter som byr invasjonsmuligheter, og disse stillinger skulle da rå over trådstyrte raketter med atomladning, men selvsagt også da med få kilometers rekkevidde. Hvilken fremmed stat kan med rette føle sin sikkerhet truet av slike våpen?

505

Det er en underlig forvirring, med mange underlige tvangstanker, som hersker i disse spørsmål - som om de ikke skulle være kompliserte nok fra før. Dels er det vel tale om ekte hysteri, ekte panikk, dels er det etter alt å dømme tale om bestrebelser for bevisst å forkludre problemstillingen. Det første kan man forstå,
510 og beklage. Det siste kan man bare beklage.

Når russerne gir vondt fra seg i anledning av norsk forsvarspolitik, er det ikke bare i forbindelse med perspektivet atomvåpen. Så å si ved enhver anledning når vi har sørget for å gjøre vårt forsvar en smule mer moderne, en smule mer
515 effektivt, har vi fått protester eller er forsøkt mistenkeliggjort, ut fra den påstand at vi er aggressive, at vi er offensive, at vi representerer en trusel overfor Sovjets 200 millioner mennesker. Vi hører det når vi drister oss til å anlegge en ny flyplass. Vi hører det når vi skifter ut det fullstendig foreldede og ineffektive luftvernartilleri med noenlunde moderne rakettvåpen.

520

Og de russiske påstander finner alltid gjenklang, alltid forståelse her hjemme. Ja undertiden er det ikke engang tale om ekko-virkninger og forsterkede relésendinger av denne propaganda, det er norske borgere som tar initiativet, som på egen hånd tar avstand fra og mistenkeliggjør våre forsvarstiltak, som en
525 slags trusler mot Sovjet og mot verdensfreden. Det er en underlig pervertert politisk tenkning dette (om man kan bruke et så sterkt ord som tenkning), en slags politisk masochisme.

Og det er ikke et fenomen som begrenser seg til Norge. Det gjør seg gjeldende i
530 mange land i vest. Nylig så vi det utfolde seg i det britiske Labour-parti, og skape total forvirring der, med resolusjoner som var fullstendig selvmotsigende, med en splittelse som gjør partiet helt maktesløst som politisk faktor i en ubestemt fremtid. Det står faktisk uten en politikk i et av tidens sentrale spørsmål, og de ansvarlige for resolusjonene kan ikke eller vil ikke si hva de egentlig innebærer!

Som klinisk fenomen er denne atom-psykose kanskje ikke så underlig og uforståelig. Det tar på nervene å leve i hus med A-bomben og H-bomben, det tar på kreftene å være i givakt-stilling under en kald krig vi ikke ser noen ende på,
540 år ut og år inn. Man kan forstå at folk blir trette, man kan forstå at de blir ofre for en panikkartet forvirring.

Men ansvarlige politikere kan ikke operere på slikt grunnlag. De må resonnere nøkternt og sindig, de kan ikke løpe sin vei i et ukontrollerbart angst-anfall eller
545 stikke hodet i sanden fordi det blikket møter, er skremmende.

Det er nettopp slik panikk russerne håper på, det er trettheten og angsten de spekulerer i med sine nervekrigsmetoder og sine femtekolonner. Sovjet er selv nokså immunt overfor angstnevrosen, både fordi lederne vet at det ikke er de
550 andre som kommer til å begynne en krig, og fordi stram sensur og ensrettet propaganda sperrer effektivt for enhver manifestasjon av tvil, angst eller panikk fra befolkningens side. Mennene i Kreml kan bare sitte og vente, i håp om at nervene svikter i den annen leir under trykket av terrorbalansen, og at kapitulasjonen så følger.

555 Forhåpentlig er det tilstrekkelig mange som har sinnsro og gode nerver også på vår side. Det ville jo være den toppmålte dårskap først å ofre enorme summer og gjøre de største kraftanstrengelser for å oppnå militær likevekt - og så, når man hadde oppnådd den, i panikk å kaste våpnene! Det ville være det samme som å
560 si: Vi orker ikke mere, vi gir opp, kom og ta oss! Det ville være å skjenke Krustsjov den triumf man nektet nervekrigs-spesialisten Hitler.

Nå tror jeg ikke det er noen fare for at så kan skje: den tillit har jeg til de ansvarlige politikeres nerver og folkenes sunne sans. Panikkens talsmenn er også
565 langt mer høyrøstede - og megetskrivende - enn tallrike.

Men det er nå det kritiske tidspunkt er inne. Det er nå ventetiden begynner å ta på for alvor, det er nå trettheten melder seg, angstpsykosen lurar. Og om panikkmakerne er få, kan det være direkte farlig om de gir Sovjet et fortegnet
570 bilde av folkestemningen, et inntrykk av at vår forsvarsvilje er avgjørende svekket.

Vi må - dessverre - venne oss til å leve i hus med atombomben, venne oss til å

575 være i alarmberedskap. Det kan bli en lang vakt. Men den kan ikke bli for lang
når det vi vokter og det vi vil verne er uavhengigheten, friheten og
rettssikkerheten, og når alternativet er en undertrykkelse og et barbari som vi
bare fikk en forsmak på i de fem årene da vi var okkupert av en diktaturstat.

580 Til slutt bare et par ord om en av NATO-motstandernes listigste paroler:
"Heller rød enn død". Meningen er: Det er bedre at Sovjet og kommunistene
seirer enn at hele verden går til grunne i en atomkrig. Det høres jo ikke så
urimelig, det er ikke så urimelig. Iallfall vil mange - om ikke alle! - treffe sitt valg
etter den parole.

585 Men det er igjen en falsk, en direkte svindelaktig problemstilling. Det er nemlig
ikke bare disse to, alternativer som foreligger: Atomdød eller kommunisme,
utslettelse eller kapitulasjon.

590 Det er en tredje, i virkeligheten langt mer nærliggende mulighet: at vårt vakthold
i vest, at den tilnærmede militære likevekt som er skapt i verden, kan bevare både
freden og friheten, så lenge at reelle forhandlinger kan opptas, at tanken om en
virkelig - fredelig sameksistens kan vinne frem. Også kommunismen er under
forvandlingens lov, som kapitalismen er det. Kanskje, vil vi engang se på dette
595 med ideologiske kriger, kriger for å utbre, for å påtvinge andre et
samfunnssystem, på samme måte som vi nå ser på religionskrigene i det 17.
århundres Europa, da nasjonene holdt på å utslette hverandre, i hat mot
protestantismen eller mot katolisismen. Om kampen mellom de to trosretninger
ennå pågår, må vi iallfall si at de lever i en ganske fredelig sameksistens.

600 Denne utvikling (som unektelig har sine paralleller i den aktuelle situasjon, bare
at tros-iveren, inkvisisjonen og hele, fanatismen er flyttet over på det politiske
plan), vil forhåpentlig som alt annet i vår tid bare gå så meget raskere - og uten at
vi må igjennom en 30-årskrig før man tar fornuften fangen og lar
605 fordrageligheten få en sjanse.

Emner

FN, Foredrag, Forsvarspolitik, Kommunisme, NATO, Utenrikspolitikk

URI

610 <https://www.virksommeord.no/tale/sovjet-fn-nato-norge>